

ÖLÜM ÜZERİNE

Ali Osman Gündoğan

Heidegger ölümü, insan varlığının var olur olmaz yüklendiği var olmanın bir şekli olarak görür. Heidegger'in bu düşüncesine uygun olarak Heidegger'den çok önce Jacob Boehme, "bir insan dünyaya geldiği andan itibaren, ölmek için yeterince yaşlıdır" der. Evet, dünyaya gelir gelmez ölüm yönünde yaşlanmaya başlayan bir varlığız. Canlı olan ölür ama bunun farkında olan tek varlık insan olduğu için ölümün insan açısından ifade ettiği anlam, insana en yakın olan diğer canlılardan çok farklıdır. Homo sapiens olarak adlandırılan bugünün insan türünden önce antropolojik olarak Neandertal olarak adlandırılan insanın da bu bilince sahip olduğunu biliyoruz. Çünkü Neandertal, diğer hayvanlarda rastlanmayan bir biçimde ölümlere karşı ayrı bir saygı duyar ve kendi ölümlerini gömerdi. Çünkü ölen, bir şey değildir; değerlidir, özen gösterilmesi gerekendir veya bazı eşyalarını ölen ile birlikte gömmekten dolayı ölen, aslında ölmemiştir; sonsuzluğa adanmış bir yaşama iştirak etmiştir. Diğer hayvanlarda olmayan bu durum, ilk insanların da ölüm bilincine sahip olduklarını, belki de ölümün kendisinden çok ölenin varlığının taşıdığı anlamı da ifade eder. Var oluşun değerine bağlanan bir ölüm algısı zaman içerisinde ölümün değerine dönüşmüş ve hatta yaşamı, ölüm ile değerlendirme noktasına kadar gelmiştir. Ölüm, insan var oluşundan ayrılmayacağına göre insan var oluşunu bütünlüğü içerisinde kavramak isteyen filozof, ölümü de, kendi ölümünü de bu bütünlük içerisinde ele almak ve söze dökmek zorundadır. Çünkü yaşam ile ölüm arasında diyalektik bir ilişki vardır. Karşılıklı olarak birbirlerinin değerini artırır ve hatta karşılıklı olarak birbirlerine ontolojik temel oluştururlar.

Gerek Heidegger gerekse Boehme'nin sözlerinden hareketle insan için var olmanın, her an ölüm ile yüz yüze gelmek olduğunu söylemek pek tabii mümkündür. Her an ölüm ile yüz yüze gelen insan ölüme karşı kayıtsız kalamaz. Platon'dan beri batı felsefesinin ölmeyi öğrenmek olduğu ifade edilir. Hatta Faidon'da Sokrates, baldıran zehrini içmeden önce öğrencileriyle ölüm, ölümden sonrası ve ruh konularında konuşur. Felsefe yapmanın ölmeyi öğrenmek olduğu düşüncesiyle ilk orada karşılaşırız: Beden, ruhu köleleştiren zincirdir, ruh için bir hapisanedir, kötülüğe bulaşmıştır; hakikatten, iyilikten, güzellikten, varlıktan uzaklaşmış olan beden, ruhun hakikat alanı olan idealara yükselmesinin önündeki engeldir. Çünkü beden maddedir, kötüdür, çirkindir ve varlık-olmayandır. Felsefe, bilgelik sevgisi olarak bilgelige ulaşma imkânını ancak idealara ulaşmakla elde edebileceğine göre bu, ruhun bedeninin etkilenimlerinden kurtulması, özgürlüğüne kavuşması ile sağlanabilir.

Ölüm yönünde bir varlık oluşumuz, varlığımızın kararsız, geçici niteliğini açığa vurur. Her an ölüm ile yüz yüze gelmek, her anın değerini ifade eder: Her an değerlidir. Çünkü her an karar vermekte, tercihlerde bulunmakta ve diğer mümkün karar ve tercihleri dışarıda bırakmaktayız. Yaşamı tamamlamaya doğru gidişte var oluşu kısırlaştıran bu durum, insanın trajik ve paradoksal yönünü de ifşa eder. Bu yön karşısında tutunacak dal yoktur, yapılacak olan, tercih ve kararlarda isabet kaydetmek olabilir ama yaşam, akli aşar ve çoğu zaman yaşam, aklın ve mantığın dışında gelişir. Bu durumda yaşamdan yana olmak, Nietzsche gibi amor fati, kaderini sev diyebilmekten geçer.

Ölüm, yaşamın değerini artırır ve ölmek zorunda olduğunu bilen insanın en doğal arzusu, Camus'de olduğu gibi, yaşama deneyimlerini çoğaltmak olabilir. Yaşama

deneyimlerini olabildiğince çoğaltmak, niceliğin hâkimiyeti değil midir? Uzun süre ve bol deneyime sahip olarak mı yaşamak yoksa yoğun olarak mı yaşamak gerekir? Don Juan, pek çok kadınla birlikte olur ama aşkı yaşamaz. Oysa tek ama olabildiğince yoğun bir aşk, sayısız ayartmadan doğan niteliksiz ilişkiden daha yeğ tutulmamalı mıdır? Don Juan mı yoksa Kerem mi mutludur? İşte her anın değeri, anın sürüp gitmesini sağlayacak nitelik ile ilgilidir. Öyleyse ölüm, yaşamı değiştirir. Kendisine bağlandığımız öznel bir hal olarak ölüm, yaşamımıza biçim verir. Ölüm, sürekli bizi takip eder. Dışta bir nesne veya nesnel bir olgu değildir. Bizden ayrılmaz ve bizi terk etmez.

İnsan, geleceğe atılmış bir varlıktır. Geleceğe altmış olmak, ölüme doğru yol almaktır. Albert Caraco'nun benzetmesiyle, bir okun hiç şaşmadan hedefine fırlatılması nasıl ise biz de hedefi ıskalama şansı olmayan bir ok gibi ölüme doğru fırlatılmış bir varlığız. Ölüme doğru atılmak, bu atılışın bilincinde olmak, ölüme bağlanmayı gerektirir. Ölüme bağlanmak, bilincin herhangi bir şeye bağlanması gibi değildir. Ölüme bağlanmak, onu yüklenmek demektir. Ölümlü yüklenmek ne anlama gelir? Ölümlü yüklenen ne yapar? Hiç ölüm tecrübesine sahip olma imkânı olmayan bir varlık ölüme nasıl bağlanır ve onu nasıl yüklenir? Başkalarının ölümünden hareketle kendisi için biricik imkân olan ölüm nasıl kendimizin ölümü haline getirilebilir? Bu soruların nesnel cevapları elbette yoktur. Zira kendi ölüm tecrübeme sahip değilim. Ölümün analiziyle de bu sorular cevaplanamaz. Çünkü ölüm, benim ölümüm olarak beni ilgilendirir. Analiz, dıştan bir bakışı gerektirir. Dıştan bakışla kendi ölümüm değerlendirilemez. Kendi ölümüm, öznel bir hal olmak zorundadır; o, bir var oluş hali olarak biricik ve sır dolu bir mahiyete sahiptir. Sadece kendi ölümüm olan ölüm düşüncesinden dolayı başkasının yerine ölmek veya ölüm hakkımı başkasına devretmek mümkün değildir. Heidegger'in dediği gibi "her dasein, kendi ölümünü ölür." Öyleyse sadece ölümü yüklenmek değil, onu önceden yüklenmek gerekir. "Ölmeden önce ölmek" denilen bir durumu var oluşsal olarak yaşamak, fenomenolojik olarak ona yönelmek gerekir. Ölümü soyut bir fikir olmaktan çıkarmak, onu bir hareket tarzı hatta bir görev olarak görmek ile "ölmeden önce ölmek" mümkün hale gelebilir. Ölümü önceden gören bir var oluş, var oluşun sağmalılığını ve hiçliğini gösterir. Bu anlamda ölüm, sağmalılığın kabulü ve hatta onun zaferidir. İrrasyonel olanın rasyonel varlığımız üzerindeki hâkimiyetidir. Bu hâkimiyet, ölümün mutlaklığına, yaşamın geçiciliğine işaret eder. Bunun için ölüm karşısında ağlamamak gerekir. Sokrates, ölüm anında kadınların kendi yanında bulunmasını bunun için istememiştir. Epiktetos, "ölürken tıpkı olgun bir meyve gibi ol ve seni yetiştiren ağaca şükret" derken haklıdır.

Levinas, "Ölüm ve Zaman" adlı eserinde ölüm için "geri döndürülemez olandır", "bilinmeyene gidiştir, dönüşü olmayan bir yola çıkıştır bu, "adres bırakmadan gidiştir" gibi ifadeler kullanır. Ama asıl olan, ölüm ile yüzün maskeye dönüştüğünü ifade edişi ilginçtir. İnsan, anlamını yüzünde gösterir. Maske, yüzün anlamını yok eder, canlılığı alır götürür. Ölüm ile yüz yok olur. Yüzün yok olması bakışın, ifadenin, anlamın, hayatın yok olmasıdır. Bu, zamanın durması demektir, yani geleceğin yok olmasıdır. Gelecek, beklediğimiz şeydir. Ölüm, beklemeyi yok eder. Ölmeden önce ölmek, beklediğimiz geleceği önceden yaşamak demektir. Kendini ölüme vermek ve onu yüklenmek de kendini geleceğe vermek ve onu yüklenmektir. Burada korkunç bir paradoks ortaya çıkar: Ölüm ile gelecek birlikte yaşanır ama ölüm, kendisiyle birlikte yaşadığımız geleceği yok eder. Bu, var oluşun tamamlanması, nihayete ermesidir.